

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده علوم قرآنی مراغه

پایان نامه جهت دریافت درجه‌ی کارشناسی
رشته‌ی تربیت معلم قرآن مجید

موضوع:

ولایت فقیه در قرآن واحادیث

نگارش:

احمد داوری چلقائی

استاد راهنما:

حجة الاسلام دکتر کریم علی محمدی

سال تحصیلی: ۱۳۸۲-۸۳

ران ملخی نزد سلیمان بردن
عیب است ولیکن هنر است از موری

اگر قابل تقدیم باشد؛

تقدیم به:

حضرت بقیة الله روحی لثراب مقدمه الفداء

و تقدیم به:

مقام عظمای ولایت، آیت الله خامنه‌ای مدظله‌العالی

سپاسگزاری

از مسؤولین محترم مکتب القرآن حضرت ابوالفضل علیه السلام روستای چلقائی قشلاق که کتابخانه و سایر امکانات فرهنگی مکتب القرآن را در طول مدت تحقیق، بی هیچ چشم‌داشتی در اختیار اینجانب قرار داده بودند صمیمانه سپاسگزارم. لازم است از استاد راهنما، جناب آقای علی محمدی که زحمت زیادی را تقبل نمودند تشکر نمایم.

از زحمات کلیه بزرگواران، مخصوصاً از استاد محرم‌زاده و دکتر امیری که اینجانب را در ارائه‌ی بهتر و علمی‌تر پایان‌نامه یاری رسانده‌اند، قدردانی نموده و توفیق هرچه بیشتر ایشان را از خداوند متعال خواستارم. همچنین از زحمات مسؤول محترم خدمات رایانه‌ای صدرا سپاسگزارم.

موضوع: ولایت فقیه در قرآن و احادیث

استاد راهنما: حجه الاسلام دکتر کریم علی محمدی

نگارش: احد داوری چلقائی

شماره دانشجویی: ۷۹۱۴۱۰۱۱

سال تحصیلی: ۸۳-۱۳۸۲

تاریخ شروع: ۸۲/۸/۱۷

تاریخ خاتمه: ۸۳/۱/۲۳

تاریخ دفاع: ۸۳/۳/۱۱

نمره به عدد: ۲۰

نمره به حروف: بیست

استاد راهنما
کریم علی محمدی

فهرست

صفحه	عنوان
۴	چکیده
۵	مقدمه
۹	بخش اول: کلیات
۱۰	فصل اول: ضرورت بحث
۱۴	فصل دوم: پیشینه‌ی تاریخی بحث
۱۷	فصل سوم: تبیین مفاهیم موضوع
۱۷	۱- معنای ولایت
۲۰	۲- فقه چیست؟ و فقیه کیست؟
۲۵	۳- ولایت فقیه و مراد از آن در این پایان نامه
۲۶	فصل چهارم: ولایت فقیه؛ بحث فقهی یا کلامی؟
۳۴	سایر اصطلاحات مربوط به فقهی و کلامی بودن
۴۲	بخش دوم: دلایل حاکمیت ولی فقیه
۴۳	فصل اول: دلایل عقلی ولایت فقیه
۴۳	۱- تقریر حضرت امام خمینی (قدس سره الشریف)
۴۵	۲- تقریر آیت الله بروجردی (ره)

- ۴۶ -۳- تقریر محقق نراقی (ره)
- ۴۶ -۴- تقریر مقام معظم رهبری،
آیت الله خامنه‌ای (دامت برکاته)
- ۴۷ -۵- تقریر حضرت آیت الله بهجت (مدظله)
- ۴۸ -۶- تقریر علامه جوادی آملی (حفظه الله)
- ۵۰ -۷- تقریر علامه مصباح یزدی (مدظله)
- ۵۳ فصل دوم: دلایل نقلی ولایت فقیه- آیات
- ۵۷ دلایل عدم تصریح قرآن به ولایت فقیه
- ۶۱ دلیل اصلی عدم تصریح قرآن به ولایت فقیه
- ۶۳ جری و تطبیق
- ۶۶ آیات دال بر ولایت فقیه
- ۶۶ ۱- آل عمران، ۱۰۴
- ۶۷ ۲- آیات حدود و تعزیرات
- ۳- آیات قضاوت و زعامت رسول خدا
- ۶۹ صلی الله علیه و آله وسلم
- ۶۹ ۴- آیه‌ی ادای امانات
- ۷۱ ۵- آیه‌ی اطاعت از اولی الامر
- ۷۶ فصل سوم: دلایل نقلی بر ولایت فقیه- روایات
- ۷۷ ۱- مقبوله‌ی عمر بن حنظله
- ۷۸ بررسی سند روایت
- ۷۸ بررسی رجال حدیث
- ۸۵ ۲- روایت ابی خدیجه
- ۸۶ ۳- توقیع شریف
- ۹۰ ۴- روایت خلفای پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم
- ۹۳ ۵- صحیحہ قداح

۹۷	۶- سایر روایات
۱۰۰	بخش سوم: ویژگیها وشؤون ولی فقیه
۱۰۱	<i>فصل اول: ویژگیها وشرايط ولی فقیه</i>
۱۰۲	الف) ویژگیهای عمومی ولی فقیه
۱۰۲	۱- عقل
۱۰۳	۲- بلوغ
۱۰۳	۳- اسلام
۱۰۳	۴- ایمان
۱۰۴	۵- مرد بودن
۱۰۵	۶- طهارت مولد
۱۰۶	ب) ویژگیهای اختصاصی ولی فقیه
۱۰۶	۱- اجتهاد مطلق
۱۱۰	۲- عدالت مطلق
۱۱۵	۳- قدرت مدیریت واستعداد رهبری
۱۲۱	<i>فصل دوم: شؤون واختیارات ولی فقیه</i>
۱۲۱	الف) شؤون ولی فقیه
۱۲۳	شؤون معصومین علیهم السلام
۱۲۴	شؤون ولی فقیه:
۱۲۴	۱- وظیفه‌ی حفاظت
۱۲۵	۲- وظیفه‌ی افتاء
۱۲۶	۳- وظیفه‌ی قضاء
۱۲۷	۴- وظیفه‌ی ولاء
۱۲۸	ب) اختیارات ولی فقیه
۱۳۳	فهرست منابع

چکیده

ولایت فقیه حکومت مجتهد جامع الشرایطی است که دارای سه ویژگی «اجتهاد مطلق، عدالت مطلق، و قدرت مدیریت و استعداد رهبری» می‌باشد.

حفظ دستاوردهای انقلاب اسلامی، پاسخ به شبهات، معرفی اسلام اصیل و ناب و سالم ماندن از تردیدهای نابودکننده ضرورت بحث را ایجاب می‌کند و ولایت فقیه یک بحث مستحدث فقهی نیست و قبل از امام خمینی نیز مطرح شده است ولی به صورت عینی پس از پیروزی انقلاب اسلامی و در اثر تلاشهای امام خمینی به عنوان گزینه‌ای بی‌بدیل در عصر غیبت و در دنیای کنونی تحقق یافت.

بحث ولایت فقیه چون مربوط به «فعل الله» است لذا مسأله‌ای کلامی است و از جهت فقهی به این جهت بحث می‌شود که بر فقیه جامع الشرایط واجب است که این وظیفه را انجام دهد و بر مردم عاقل نیز واجب است که ولایت چنین رهبری را بپذیرد و چون این دو مربوط به «فعل مکلف» است. در علم فقه بحث می‌شود.

«ولایت فقیه» ولایت بر عقلا و فرزندان است نه ولایت بر مجانین و دیوانگان و مردم با پذیرش دین و ولایت حاکم دین خدا را در جامعه متحقق می‌سازند و امکان تشکیل حکومت اسلامی را فراهم می‌کنند. در نظام اسلامی فقیه «ولی» مردم است نه «وکیل» مردم و همچنین ولایت فقیه به اشخاص ربطی ندارد بلکه ولایت فقه مطرح است و فقیه شخصیت حقوقی است و چون ولایت فقیه مسأله‌ای کلامی است. لذا ولی فقیه به مقام ولایت منصوب می‌شود.

از لحاظ عقلی به خاطر ضرورت نظم در جامعه‌ی اسلامی و استمرار اجرای قوانین اسلام باید ولی فقیه بر جامعه حاکم باشد.

در قرآن کریم به صراحت از ولی فقیه بنا به عللی سخن به میان نیامده است ولی آیه‌ی امر به معروف و نهی از منکر، آیات حدود و تعزیرات، آیات قضاوت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم، آیه‌ی ادای امانت و آیه‌ی اطاعت از اولی الامر از باب تطبیق مصداق یا با استدلالهای منطقی می‌توانند دلیل بر ولایت عامه‌ی فقیه باشند و مقبوله‌ی عمر بن حنظله، روایت ابی خدیجه، تویع شریف، حدیث خلفای پیامبر و صحیحی‌ی قدام از جمله روایاتی هستند که به طور صریح دلالت بر ولایت مطلقه‌ی انتصابی فقیه دارند.

ولی فقیه علاوه بر شرایط عمومی باید دارای سه شرط اجتهاد مطلق، عدالت مطلق، و قدرت مدیریت و استعداد رهبری باشد و وظیفه‌ی حفاظت از اسلام ناب محمدی، افتاء، قضاء و ولاء بر عهده‌ی ولی فقیه است ولی فقیه کلیه‌ی اختیارات معصومین علیهم السلام - به جز موارد مختص به آنها - را داراست حتی فراتر از قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که از آن تعبیر به «ولایت مطلقه‌ی فقیه» می‌شود.

واژگان کلیدی: ولایت فقیه، قرآن، احادیث، ادله عقلی و نقلی.

مقدمه

سپاس بی‌قیاس و حمد و ثنای مالایقاس، از آن خداوندی است که با ولایت کلیه‌ی مطلقه و شامله‌ی عامه‌ی خود بر کاخ هستی و عالم وجود تمکین یافت؛ *هنالك الولاية لله الحق هو خير ثوابا وخير عقبا*^۱

و با نزول نور وجود در شبکه‌های آسمانی علوی و مظاهر زمین گسترده‌ی سفلی، برای اتمام میزان ولایت رابرافراشت، و به هر موجودی به قدر سعه‌ی وجودی و ظرفیت ماهویش از این شربت خوشگوار، اشراب فرمود تا بندگان وی که اشراف مخلوقات و افضل کائنات او هستند به نحو اتم و اکمل از این مائده متمتع گردند و در اعمال ولایت راه تخطی نیمایند و به حجاب نفسانی طغیان ننموده و زیاده‌روی نکنند.^۲

اسلام تنها دینی است که نامش شخصی نیست و به فرد یا گروه معینی نسبت داده نشده است، تنها دینی است که نامش هر چند به طور اختصار، از ایدئولوژی و محتویاتش حکایت دارد و تنها دینی است که وجه تسمیه اش حکایت از جهان بینی و مبانی اساسی و اعتقادی آن دارد. ادیان دیگری چون مسیحیت، زرتشتی، بودائی و غیره به افراد نسبت داده شده‌اند و یهودیت به قوم یهود چون فرد یا گروه نقش اساسی در پیدایش شکل ایدئولوژی و معتقدات دین داشته‌اند ولی اسلام از ماده‌ی سلم و به معنی تسلیم در برابر تنها پروردگار، تمام حقیقت، تنها حقیقت و تنها حقیقت کامل می‌باشد و فرد و گروه در تشریح اصول عقاید و محتویات آن مؤثر نبوده، چون تنها شارع خداست و بس^۳

اسلام تنها دینی است که بر پنج پایه استوار است: برپاداشتن نماز، دادن زکات، حج خانه‌ی خدا، روزه‌ی ماه رمضان، دوستی اهل بیت که در چهارتای آن رخصت و تخفیفی داده شده ولی در ولایت تخفیفی نیست.^۴

و قرآن معجزه‌ی دائمی پیامبر اسلام که *لا یاتیه الباطل من بین یدیه ولا من خلفه تنزیل من حکیم*

---

^۱ - کشف - ۴۴

^۲ - حسینی طهرانی، سید محمدحسین، ولایت فقیه در حکومت اسلام ج ۱، ص ۳

^۳ - عزتی، ابوالفضل، فلسفه سیاسی اسلام، ص ۱۱۳

^۴ - صدوق، خصال، ج ۱، ص ۲۵۱، ح ۱۸

حمید^۵ و همان که راز جاودانگی اش در فطرت انسان نهفته است^۶

جامعیت و شمول دین خاتم و مسیر جاودانگی و استمرار آیین الهی اقتضاء می کند که چشمه‌ی معرفت ربوبی و ینبوع مکارم الهی، همه‌ی میدانهای علمی و تمام عرصه‌های عملی را فرا گرفته، نفوذ کند و با طهارت و پاکیزگی راه را برای نیل به وادی نزهت و وصول به سماء قداست هموار سازد.

به منظور گسترش و تعمیق این اساس در جامعه و بنیان نهادن ارکان دین در میان توده‌های انسانی تنها بستر حکومت الهی کارآمد و فقط قلمرو قدرت دینی مؤثر است انکار و تردید در این خصیصه‌ی مهم دینی که همواره مورد غفلت دوستان و موضع طمع دشمنان بوده موجب شده تا طول مکانی خط ظلم، از سقیفه تا کربلا و از بغداد تا خراسان کشیده شود و امتداد زمانی آن، کران تا کران دریای زمان را فرا گیرد.

هر از گاهی که سرو قامتی، قامتی استوار می ساخت دستی پلید از آستینی سرد یخ زده برمی خاست و خواسته‌ی مشروع او را منتفی و راه اندیشه و تفکر را مسدود و مسیر عمل و رفتار را منحرف می ساخت. با نفی جریان و کنار زدن امر حکومت دین حرکتی بی رمق و سیری ضعیف و آهسته در میان انبوه مردمی که یا به استضعاف کشیده و یا به جهل و غفلت آلوده بودند. در پیش گرفت و تنها به عنوان حجت و دلیل الهی در شؤن فردی - بدون توجه و رونق لازم - حضور داشت.

گذرگاه گستره‌ی تاریخ نشانگر ترفندهای گوناگون و تحریفهای مختلفی بوده است که همواره در طول تاریخ دنیامداران از روی ظلم و کینه بر دینداران ساده و بی پیرایه روا داشته تا ضمن از کاراندازی جلوه‌های دینی به هواهای نفسانی و آرزوهای حیوانی خود نایل آیند، لیکن به موازات خط ظلم و تعدی در طول تاریخ خونبار تشیع، علما و حکما و فقیهان، در راه پاسداری از مرزهای اعتقادی و ثغور اخلاقی و نیز از ارزشهای والای دینی، فداکاری و جان نثاری داشتند، تا این جریان الهی اگر چه در حد ضعیف در جامعه باقی بماند و این قصه تمام نشدنی مبارزه، ادامه پیدا کرد تا به حرکت عظیم و الهی مردم مسلمان ایران منتهی شد و عنایت الهی بر این تعلق گرفت تا فقیهی وارسته، حکیمی دلخسته، عارفی پیوسته، صاحب اندیشه‌ای از مثل قرآن برخاسته، سیاستمداری دست از دنیا شسته، با قلبی آکنده از مهر به خدا و با جانی مالا مال از قهر به جنود شیطانی یعنی حضرت آیت الله العظمی امام خمینی (قدس سره) با آشنایی عمیق و اطلاعی وسیع از تعالیم دینی مسیر تفکر شیطانی را برگرداند و مردم را با اسلامی که آموزه‌های

^۵ - فصلت، ۴۲

^۶ - ر.ک. جوادی آملی، عبدالله، قرآن حکیم از منظر امام رضا علیه السلام، ص ۲۳

اصیل، فطری و مناسب با ادوار مختلف زمانی و عصری دارد آشنا سازد و این اسلام آزاد شده و رهایی یافته از قیود تحریف و حلقیات تحدید و زنجیرهای تهدید منشأ انقلاب و تحولی شد که نشانگر چهره‌ی اصیل اسلام است.

امروزه باید آن اندیشه که از زمزم اسلام ناب، آب نوشیده و از چشمه‌ی قرآن و عترت سیراب شده و جامعه‌ی اسلامی را از سراب دمکراسی بشری نجات داده، بازشناسی شود تا همواره تازه و زنده بماند. به طور قطع آشنایی با چنین اسلامی، راه را برای انحطاط و سقوط امت اسلامی بسته و اقتدار روز افزون را برای آن جامعه‌ی اسلامی به ارمغان خواهد آورد از آنجا که ریشه‌ی این تفکر دینی و سلسله جنبان این حرکت انقلابی، جلوه‌ی نمایانی از اقتدار امامت و ولایت یعنی ولایت فقیه می‌باشد مناسب است که این شأن بیش از شئون دیگر مورد مطالعه و دقت قرار گیرد تا نقش و میزان تأثیر امامت در عرصه‌های جامعه‌ی اسلامی بهتر دانسته شود.^۷

تذکر چند نکته:

۱. ولایت فقیه مسأله‌ای اسلامی و درون دینی است یعنی ما با این پیش فرض می‌خواهیم ولایت فقیه را اثبات کنیم که اولاً قرآن و اسلام را قبول داشته باشیم (مسلمان باشیم) و ثانیاً جانشینی اصیل پیامبر اسلام یعنی ائمه اطهار علیهم السلام را نیز بپذیریم (شیعه باشیم).

۲. ادعا نمی‌کنیم که مباحث مطرح شده راجع به موضوع کافی هست، بلکه با صراحت می‌گوییم که موضوع خیلی گسترده است و گستردگی آن در حد رساله‌ی دکترای بلکه بالاتر می‌باشد.

۳. ادعا نمی‌کنیم که همه‌ی مطالب این پایان نامه صحیح می‌باشد و چه بسا مطالب اشتباهی نیز باشد، هر چند که سعی کرده‌ایم با کمک آیات و روایات و با ذوق عقل سلیم، اشتباهات خیلی کاهش یابد.

۴. از خداوند می‌خواهیم که ما را عاقبت به خیر گرداند تا مبادا از گروهی باشیم که با اینکه کتابهایی چند جلدی درباره‌ی ولایت فقیه نوشتند ولی عاقبت کارشان به انکار ولایت فقیه و حتی مبارزه‌ی علنی با آن منجر شد.

پایان مقدمه را فرمایشی از امام علی علیه السلام قرار می‌دهم که فرمودند:

---

^۷ - جوادی آملی، عبدالله، ولایت فقیه، صص ۱۶-۱۳، با تلخیص و تصرف

«فطوبى لذي قلب سليم اطاع مل يهديه وتجنب من يرديه واصاب سبيل السلامه يبصر من
بصره وطاعهها دامره وبادر الهدى قبل ان تغلق ابوابه وتقطع اسبابه واستفتح التوبه واماط الحويه
فقد اقيم على الطريق وهدى نهج السبيل»^٨

خوشا به حال کسی که قلبی سالم دارد خدای هدایتگر را اطاعت می کند و از شیطان گمراه
کننده دوری می گزیند. با راهنمایی مردان الهی با آگاهی به راه سلامت رسیده و به اطاعت
هدایتگرش پردازد و به راه رستگاری پیش از آنکه درها بسته شود و وسائش قطع گردد، بشتابد،
در توبه را بگشاید و گناهان را از بین ببرد پس چنین فردی به راه راست ایستاده و به راه حق
هدایت شده است.

پروردگارا! در فرج آقا امام زمان تعجیل بفرما که اگر ایشان ظهور فرمایند جایی برای انکار ولایت
و توهین برخی علیه فقهای اسلام باقی نمی ماند.

بار الها! ما را از سربازان صدیق و مخلص امام زمان- روحی لتراب مقدمه الفداء- قرار بده.

اللهم تقبل منا هذا القليل والحمد لله رب العالمين.

۱۳۸۳ فروردین ۲۳

مصادف با اربعین حسینی ۱۴۲۵

---

^٨ - نهج البلاغه، خطبه‌ی ۲۱۴

بخش اول

کلیات

فصل اول: ضرورت بحث

فصل دوم: پیشینه‌ی تاریخی بحث

فصل سوم: تبیین مفاهیم موضوع

فصل چهارم: ولایت فقیه، بحث فقهی یا کلامی؟